

MÜRİDİYYE

L. C. Behrman, *Muslim Brotherhoods and Politics in Senegal*, Harvard 1970, s. 43-49, 61-69, 73-77, 137-144; E. E. Rosander, "Morality and Money: The Murids of Senegal", *Awraq Estudios sobre el mundo arabe e islamico contemporaneo*, Madrid 1975, s. 43-66; J. Copans, *Les mabrouks de l'arachide: La confrérie mouride et les paysans du Sénégal*, Paris 1980, tür.yer.; Bocar Ly, "Islam: Facteur d'expansion agricole: Le cas des mourides du Sénégal", *Proceedings of the First Islamic Geographical Conference*, Riyad 1984, VI, 303-313; M. Magassouba, *l'Islam au Sénégal demain les mollahs?*, Paris 1985, s. 25-37; D. C. O'Brien, "Ahmadu Bamba le saint fondateur des mourides du Sénégal", *Les africains* (ed. Ch. A. Julien v.dğr.), Paris 1990, II, 47-71; Hadîm M. Saïd İmbâkî, *et-Taşavvuf ve't-turuğu-ş-şüfiyye fi's-Senégâl*, Dakar 2002, s. 73-102; C. A. Mbacké Babou, "Autour de la genèse du Mouridisme", *Islam et sociétés au sud du Sahara*, sy. 11, Paris 1997, s. 5-38; J.-L. Triaud, "Muridiyya", *EP* (Fr.), VII, 608-609; Rıza Kurtuluş, "Ahmedü Bamba", *DİA*, II, 172-173; D. Robinson, "Muridiyah", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 178-179. AHMET KAVAS

MÜRİDİZM

Kuzey Kafkasya müslümanlarının XVIII. yüzyıl sonlarında Ruslar'a karşı başlattıkları tasavvufî kökenli siyasî hareket.

Nakşibendî tarikatı mensupları öncülüğünde başlatılan bu dinî-millî direniş hareketini Rus müellifleri **müridizm** olarak adlandırmış, hareket Rus ve Batı literatüründe bu adla yaygınlık kazanmış, müslümanlar ise giriştikleri bu mücadeleye **gazavât** adını vermişlerdir. Çeçen asıllı İmam Şeyh Mansûr'un 1785'te Çeçenistan'da başlattığı gazavât, Nakşibendîler'in önderliğinde Kâdirîler'in de desteğiyle ve çeşitli aralıklarla 1920 yıllarına kadar devam etmiştir. İmam Mansûr'dan önce Çar rejimine bağlı kişilerce Kafkasya'ya özerklik verilmesini savunan bir hareket başlatılmışsa da başarıya ulaşamamıştır. Müridizm, başlangıcından kısa bir süre sonra millî bir nitelik kazanarak bağımsız Kafkasya idealinin ortaya çıkmasında başlıca etken olmuştur.

Muhtemelen 1732'de Çeçenistan'ın Sunca nehri yakınlarındaki Aldı köyünde doğan ve asıl adı Uşurmek (Uşurma) olan İmam Mansûr'un Nakşibendiyye tarikatına Dağıstan'da intisap ettiği ve Muhammed Buhârî adlı bir şeyhe bağlandığı rivayet edilirse de bu konuda kesin bilgi yoktur. 1785'te Kafkasya kabileleri arasında dağıttığı beyannâme ile, Kafkasya'nın bir bölümünü işgal etmiş olan Ruslar'a karşı halkı gazâyâ davet eden İmam Mansûr'un

şöhreti kısa süre içinde bütün Kafkasya'ya yayıldı. Nicolae Iorga'nın Rus kaynaklarına dayanarak Nogay (Tatar) asıllı bir "din fanatığı" olarak tanıttığı (*Osmanlı İmparatorluğu*, V, 51) İmam Mansûr'un faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekti. Ahmed Vâsıf Efendi, Sohum muhafızından Mansûr hakkında bilgi istendiğini, onun görevlendirdiği bir kişinin kendisiyle görüşüp aldığı bilgileri bizzat İstanbul'a giderek ilgililere anlattığını kaydeder. Vâsıf Efendi'nin aktardığı bu bilgilere göre çobanlık ve çiftçilik yaparak geçimini sağlayan Mansûr, 1784 yılında rüyasında Hz. Peygamber'den halkı doğru yola davet etme emri aldığını, ilim sahibi olmadığından bu işin üstesinden gelemeyeceğini söylemesine rağmen Resûl-i Ekrem tarafından tebliğ faaliyetine başladığında kendisinden ilim zuhur edeceği müjdesi verildiğini ileri sürmüş, bir müddet sonra yine aynı emre muhatap olunca irşad ve tebliğ faaliyetine başlamıştır (*Târîh*, s. 364). Şeyh Mansûr'un Bâbü'lî'ye gönderdiği mektupta Hz. Peygamber tarafından kâfirlerle karşı gazâyâ memur edildiğini söylemesi de (Cevdet Paşa, *Târîh*, III, 261) bu bilgilerle örtüşmektedir. Öte yandan onun gençliğinde Dağıstan'a gidip İslâmî ilimleri tahsil ettiğine, ülkesine döndüğünde köyün camisinde imamlık yapmaya başladığına dair rivayetler de vardır.

Vaazlarında Ruslar'la dostluğun, tütün, şarap ve zinanın haram olduğunu vurgulayan ve gazâ fikrini işleyen Mansûr bir müddet sonra bütün Kuzey Kafkasya'yı Ruslar'a karşı ayaklandırmayı başardı. Kafkasya halklarını yeşil, sarı ve kırmızı renkli bayraklar altında toplamak isteyen Mansûr'un ortaya çıkışı Ruslar'ı tedirgin etti. Mansûr'u ele geçirmeye çalışan Ruslar, Aldı köyü yakınlarında büyük bir yenilgiye uğradılar. Bu dönemde Avar. Lek (Gazikumuk) gibi Dağıstan kabileleri Şeyh Mansûr'un etrafında toplanmaya başladı. Böylece onun emrinde 20.000 kişilik bir ordu meydana geldi. İmam Mansûr, Kızılyar ve Grigoryapili gibi kaleleri kuşatıp Ruslar'a önemli kayıplar verdi (Ağustos 1785). Bu olayın hemen ardından Ruslar büyük bir orduyla Mansûr'un üzerine yürüdüler. Küçük Kabartay'da Terek nehri üzerinde bulunan Tartartup'ta yapılan savaşta (Kasım 1785) disiplini ve teçhizatlı Rus ordusuna karşı azim ve cesaretle direnen İmam Mansûr'un Kumuk, Kabartay, Çeçen ve Dağıstanlılar'dan oluşan ordusu büyük kayıplar verdi, fakat Ruslar'ın Çeçenistan'a girmesini önledi. İmam Mansûr, Kuzeybatı Kafkasya'ya çekilerek mücadelesine bu bölgede de-

vam etti. 1791'de Anapa savaşları sırasında yaralı olarak Ruslar'ın eline esir düşen İmam Mansûr tutuklu bulunduğu Şlisselburg Kalesi'nde vefat etti ve hiçbir dinî merasim yapılmadan defnedildi. 1787'de başlayan Osmanlı-Rus harbinin sona erdiren Yaş Antlaşması'ndan sonra Petersburg'a gönderilen fevkalâde elçi Mustafa Râsih Paşa esirlerin mübâdelesi hükmü mûcibince İmam Mansûr'un kendilerine teslim edilmesini istemiş, ancak Çariçe Katerina, Mansûr'un Osmanlı tebaası olmadığını söyleyerek bu teklifi reddetmiş, Râsih Paşa bütün ısrarlarına rağmen bir sonuç elde edememiştir.

Şeyh Mansûr'un ölümünün ardından Kafkasya müslümanları, İmam Gazi Muhammed'in (Gimrili Molla Muhammed) 1826'da ortaya çıkıp 1830'da başlattığı ikinci gazavât hareketine kadar yaklaşık kırk yıl ortak bir liderden mahrum kaldılar. Ruslar bu dönemde Kafkasyalı müslüman halklara karşı her türlü zulmü uyguladılar. 1793'te Dağıstan'ın Gimri köyünde doğan Molla Muhammed, Nakşibendî-Hâlidî şeyhi İsmâil Şirvânî'ye intisap ederek hilâfet aldıktan sonra 1823'te Dağıstan'a dönüp irşad faaliyetine başladı. Halka ilk görevinin Allah yolunda gazâ olduğunu, kâfire haraç verilmeyeceğini, haramlardan kaçınılarak ruhun ibadetlerle beslenmesi gerektiğini anlatan Molla Muhammed irşad faaliyetini bir süre devam ettirdikten sonra Avar Hanlığı'ndan Şeyh Şeybânî, Tarku Şamhallığı'ndan Molla Hacı Yûsuf, Kumuk Hanlığı'ndan Molla Han Muhammed gibi halk önderlerinin katıldığı bir istişare toplantısı düzenledi. Bu toplantıda yapılan seçimle gazavât hareketinin liderliğine seçildi ve "imam" unvanıyla anılmaya başlandı. Kafkasya halkını Ruslar'a karşı cihada davet eden bir bildiri yayımlayarak ikinci gazavât hareketini fiilen başlatan İmam Gazi Molla Muhammed, Ruslar'ın eline geçen Gimri'de bir çatışma sırasında şehid oldu (29 Kasım 1832).

Gazavâtın üçüncü imamı olarak seçilen Hamza Bey (Hamzat Bek) 1789 yılında Dağıstan'ın Gotsatı köyünde doğdu. Avar Prensi İskender Han'ın oğlu olan Hamza Bey, Gazi Molla Muhammed ve Şeyh Şâmil'in kayınpederi Şeyh Cemâleddin Gazikumukî'nin gözetimi altında yetişti. 1832'de Çar Kalesi Savaşı'nda Ruslar tarafından esir alındı. Gazikumuk Hanı Aslan Han'ın kefaletiyle serbest bırakıldıktan sonra kurtarcısının telkinleriyle Avar hanlarına düşman kesildi. İmam seçilmesinin ardından Avar Hanlığı'nın merkezi Hunzah'ı ele geçirip Avar ailesinin iki prensini öldürten

Hamza Bey, Ruslar'ın da kıskırtmaları sonucunda kan davası güdülerken cuma namazını kaldırmak için gittiği Hunzah Mescidi'nde öldürüldü (19 Eylül 1834). Onun yerine Şeyh Şâmil imam seçildi.

Nakşibendî şeyhi Muhammed Yarağî'ye intisap eden, ayrıca Gazi Molla Muhammed ile kayınpederinden ve imamlık döneminde danışmanlığını yapan Şeyh Cemâleddin Gazikumukî'den feyiz alan Şeyh Şâmil, 1835 yılında topladığı şûrada alınan kararlar gereği önce bölgedeki Rus işbirlikçisi hanlarla mücadeleye girişip halkın gazavât hareketinin yanında yer almasını sağladı. 1840-1843 yıllarında Ruslar'ı ağır kayıplara uğrattı. Yirmi beş yıl boyunca teçizatlı Rus ordularına karşı ateşli silâhlardan mahrum küçük birliklerle direnişini sürdüren İmam Şâmil, ailesi ve kırk müridiyle beraber İstanbul'a gitmesine izin verilmesi şartıyla 6 Eylül 1859'da iki oğluyla birlikte Ruslar'a teslim oldu. Ancak Ruslar sözlerinde durmayıp İmam Şâmil'i önce Petersburg'a, ardından on yıl kalacağı Kaluga şehrine gönderdiler. 1869'da İstanbul'a gitmesine izin verilen İmam Şâmil, İstanbul'dan Medine'ye gitti ve orada vefat etti (16 Şubat 1871).

İmam Şâmil'in teslim oluşunun ardından Kuzeybatı Kafkasya nâibi Muhammed Emin'in kumandasında müridler beş yıl daha gazavâta devam ettiler. Ancak onlar da 1864'te silâhlarını bırakmak zorunda kaldılar. Kafkasya halkları bu tarihten sonra da zaman zaman mevzii olarak direnişlerini sürdürdüler. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında İmam Şâmil'in nâiblerinden Abdurrahman liderliğinde Dağıstan'da başlatılan ayaklanma Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. 1876'da Andican'da Nakşibendî şeyhi İşan Ali liderliğindeki ayaklanma, 1881'de Ahal Tekke Türkmen boyunun Göktepe müdafaası, Nakşibendî şeyhi Gotçzolu Necmeddin ve Saltılı Uzun Hacı önderliğinde 1920-1921'de Kuzey Kafkasya'da başlatılan iki isyan Müridizm kökenli diğer önemli direniş hareketleridir.

Müridizm hareketi birçok dilin konuşulduğu, etnik kökeni farklı halk ve kavimlerin yaşadığı Kuzey Kafkasya'yı bağımsızlık ideali etrafında birleştirmeyi hedefliyordu. Bir yandan Ruslar'a karşı çeşitli hareketler yürütülürken öte yandan Rus istilâsı kadar tehlike arzeden kabilecilik ve ayrımcılığa karşı mücadele verilmiştir. Aynı coğrafyada yaşayan bu insanların aynı tarihatta birleşerek ve aynı imama bağlanarak birbirini kardeş gibi görmeleri, kavmiyetçilikten ve bölgecilikten kaynaklanan

ayırıcılığı ve bu temelde oluşan kötü âdetleri etkisiz hale getirmiştir. İmamların şer'î hükümleri herkese eşit biçimde uygulamaları, bu hükümlere uymayanları kararlı bir şekilde cezalandırmaları, Kuzey Kafkasya'nın müslüman halkları arasında bir düzenin kurulmasını ve bunların disiplin altına alınmasını sağlamıştır.

Müridizm'in siyasî ve idarî yapısı oldukça demokratikti. Hem tasavvufî hem siyasî anlamda lider olan imam öldüğünde yerine geçecek olan kimse çeşitli bölgelerden gelen nâibler ve mahallî şeyhler tarafından seçiliyor, imam seçilen kişi sade ve mütevazi bir hayat yaşıyordu. Önemli kararlar şûrada alınıyor ve imam tarafından uygulanıyordu. Mescidler ve camiler bu tür kararların verildiği ve duyurulduğu yerlerdi. Gazavâta katılan mücahidlerin hepsi tarikat mensubu değildi. Ancak gazavâtı imamlar, imamı temsil eden nâibler (halifeler) ve bunların müridleri yönetiyordu. Ruslar bu sebeple harekete Müridizm adını vermişlerdir.

İmam Mansûr'dan sonra gazavât hareketini ikinci defa başlatan Molla Muhammed ve diğer imamların tarikat silsilesi Şeyh İsmâil Şirvânî vasıtasıyla Nakşibendîye tarikatının Hâlidîye kolunun piri Hâlid el-Bağdâdî'ye ulaşır. Bu sebeple gazavâtı Nakşî-Hâlidî tarikatının bir uzantısı şeklinde değerlendirmek mümkündür. Nitekim bazı Rus müellifleri, Müridizm'i Hâlidîye tarikatıyla ilişkilendirerek Hâlid el-Bağdâdî'yi hareketin kurucusu olarak göstermişlerdir. Ancak gazavât önderlerinin bazı uygulamaları, meselâ şeyh veya mürid yerine siyasî anlam taşıyan "imam", halife yerine "nâib" terimini kullanmaları klasik tarikat terminolojisinden farklı özgün uygulamalardır. Ayrıca gazavât hareketinin Nakşî-Hâlidî kökeni üzerinde durulurken Şeyh İsmâil Şirvânî'nin bazı görüş ve uygulamaları sebebiyle Hâlid el-Bağdâdî tarafından halifelikten azledildiği gerçeği de gözden uzak tutulmamalıdır. Öte yandan hareketin önderleri, harekete tasavvufu çağırarak bir ad vermeyip Kafkasya müslümanlarını bütün müslümanlar için ortak değer olan gazâ fikri etrafında birleştirmeye çalışmışlardır. Şeyh Cemâleddin Gazikumukî'nin *el-Âdâbü'l-marziyye fi't-tarîkati'n-Nakşibendiyye* adlı eseri müridlerin mânevî eğitiminde temel kitap olarak kullanılmıştır.

Şeyh Mansûr'un başlattığı bu hareket sonunda bağımsız bir Kafkasya devleti hedefi gerçekleştirilmediği müslüman Kafkasya halkları arasında ortak bir vatan bilincine ulaşılmıştır. Sovyet devriminden

sonra bu bilinci yok etmek isteyen yöneticiler yine tasavvufî geleneğin direnciyle karşılaşmışlardır. Müridizm, 1917-1922 yılları arasında Sovyet yönetimi tarafından millî bir kurtuluş hareketi, ilerici ve demokratik bir direniş olarak değerlendirilmiş, Çarlık yönetiminin Kafkasya'ya saldırısı emperyalist bir eylem şeklinde görülüp lânetlenmiştir. Ancak bu görüş, II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyet halklarının millî uyanışına yol açacağı endişesiyle terkedilmiş, başta Müridizm olmak üzere sosyalist içerikli olmayan millî kurtuluş hareketleri feodal ve burjuva hareketleri diye nitelendirilmiştir. Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nin 1956 Kasımında Moskova'da düzenlediği Tarihçiler Konferansı'nda Müridizm'in konusu tartışılmış, sonuç bildirgesinde Müridizm, Çar otokrasisine karşı antiemperyalist bir hareket şeklinde tanımlanmış, Çarlar'ın politikasının zorbalık, bölgenin Sovyetler'e katılmasının ise ilerici olduğu belirtilmiştir. Konferansın ardından *Voprosy Istorii* gazetesinde (Aralık 1956) yayımlanan ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin resmî görüşünü yansıtan bir makalede Müridizm'i savunmanın anti-Sovyet bir manevra olduğu, feodal ve dinî kalınlara karşı yürütülen mücadelenin Müridizm'e karşı da yürütülmesi, Marksist-Leninist ilkelerden yola çıkanların bilimsel Allahsızlık yöntemlerini kullanarak Müridizm ile savaşmaları gerektiği vurgulanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâsîf, *Tarih* (İlgürel), s. 364-365; Cevdet, *Tarih*, III, 246-251, 261; İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul 1958, s. 318, 382-386; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul 1979, s. 117-136, 196; A. Bennigsen, "Sovyet Müslümanları ve İslam Dünyası", *Stratejik Açıldan Sovyet Müslümanları ve Diğer Azınlıklar* (trc. Yuluğ Tekin Kurat), Ankara, ts. (Yeni Forum Yayınları), s. 308-313; a.mlf. – C. Lemerrier-Quelquejey, *Steppe Ezan Sesleri* (trc. Nezih Uzel), İstanbul 1981, s. 86, 272-273; a.mlf.ler, *Sufi ve Komiser* (trc. Osman Türer), Ankara 1988, s. 93-97; C. Lemerrier-Quelquejey, "Kuzey Kafkasya'da Tarikatlar", *İslâm Dünyasında Tarikatlar* (haz. A. Popovic – G. Veinstein, trc. Osman Türer), Ankara 2004, s. 69-79; Muhammed Tahirü'l-Karakhî, *Kafkasya Mücahidi İmam Şâmil'in Gazavâtı* (trc. Tahirü'l-Mevlevî, haz. Tank Cemal Kutlu), İstanbul 1987; Aytek Kundukh, *Kafkasya Müridizmi: Gazavât Tarihi* (haz. Tarık Cemal Kutlu), İstanbul 1987; Tarık Cemal Kutlu, *İmam Mansur*, İstanbul 1987; Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Ankara 1991, s. 14-29; Ahmed Akmaz, *Rus Yayılmacılığı Karşısında Kafkasya Müridizm Hareketi*, Kayseri 1994, s. 60-81, 105-116; J. F. Baddeley, *Rusya'nın Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şâmil* (trc. Sedat Özden), İstanbul 1995, s. 72-75, 228-284, 300-450; A. Knysht, *Islamic Mysticism: A Short History*, Leiden 2000, s. 289-300; a.mlf., "Sufism as an

MÜRİDİZM

Explanatory Paradigm”, *WJ*, XLII/2 (2002), s. 139-173; a.m.f., “Uşurma, Manşür”, *El²* (İng.), X, 920-922; Alev Erkilet Başer, *Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya*, Ankara 2002, s. 182-202; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epceli), İstanbul 2005, V, 51-53, 56.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

MÜRRE SERİYYESİ

(سرية بني مرة)

Benî Mürre üzerine gönderilen seriyye (8/629).

Medine’ye iki günlük mesafedeki Fedek yakınlarında oturan Benî Mürre kabilesi hicretten sonra Kureyş müşrikleriyle birlikte hareket etmiş ve Hendek Gazvesi’nde müşrik ordusu içerisinde yer almıştı. Hz. Peygamber, Kureyşliler’le beraber hareket etmelerini önlemek amacıyla 7. yılın Şâban ayında (Aralık 628) Beşîr b. Sa’d kumandasında otuz kişilik bir seriyyeyi Mürreoğulları üzerine gönderdi. Beşîr, vadilerine çekilmiş olan Mürreoğulları’nın sürülerini ele geçirecek Medine’ye dönmek üzere yola çıktı. Durumu haber alan Mürreoğulları müslüman askerlere yetiştirildi. Meydana gelen çatışmada yirmi sekiz müslüman şehid oldu. Sağ kurtulanlardan Ulbe b. Zeyd durumu Resûl-i Ekrem’e bildirdi. Ağır yaralanan ve öldü sanılan Beşîr, Fedek’te bir yahudinin yanında tedavi görürken sonra Medine’ye geldi.

Hız. Peygamber, Mürreoğulları’nı cezalandırmak için 200 kişilik bir birlik hazırladı. Bu sırada Gâlib b. Abdullah’ın Mûlevvihoğulları’na karşı yaptığı baskını başarıyla tamamlayarak Medine’ye dönmesi üzerine Resûl-i Ekrem, kumandan tayin ettiği Zübeyr b. Avvâm’ın yerine bölgeyi iyi tanıyan Gâlib b. Abdullah’ı görevlendirdi. 8. yılın Safer ayında (Haziran 629) yola çıkan birlik Fedek’te çatışmanın meydana geldiği alana ulaştığında Gâlib, Ulbe b. Zeyd kumandasındaki on kişilik bir öncü birliği Mürreoğulları’nın konakladığı yerleri öğrenmek için gönderdi. Bir grubun yerini öğrendikten sonra düşmanı gözetleyebileceği mesafeye kadar ilerleyerek karargâh kurdu. Mürreoğulları’nın dinlenmeye çekildiği bir sırada harekete geçilmesini emretti. Kısa zamanda Mürreoğulları’ndan birçok kişi öldürüldü, çok sayıda esir alındı, kabilenin deve ve davar sürüleri ele geçirildi.

Sefere katılan Üsâme b. Zeyd’in, Mürreoğulları’nın müttefiklerinden Benî Cüheyne’nin Hurâka kolundan Mirdâs b. Ne-

hikî kelime-i şehâdet getirmesine rağmen öldürmesi müslüman askerler ve kumandan Gâlib b. Abdullah tarafından hoş karşılanmamıştı. Askerî birlik Medine’ye dönmüş Hz. Peygamber’in sorguya çektiği Üsâme, Mirdâs’ın ölüm korkusuyla kelime-i şehâdet getirmiş olabileceğini söyleyince, “Bari adamın kalbini yararak bu sözünün doğru mu yalan mı olduğuna baksaydın!” dediği. Üsâme’nin Resûl-i Ekrem’in bu sözleri üzerine çok üzüldüğü, “Keşke yeni müslüman olsaydım da böyle bir hadiseye sebep olmasaydım” diyerek bundan sonra “lâ ilâhe illallah” diyen hiçbir kimseyi öldürmeyeceğine yemin ettiği kaydedilmektedir (Buhârî, “Megâzi”, 45; İbn Sa’d, II, 119).

9 (630) yılında Tebük Gazvesi’nden sonra, daha önce müslüman olan Hâris b. Avf başkanlığındaki on üç kişilik Benî Mürre heyeti Medine’ye gelip Hz. Peygamber’le görüştü. Heyet kuraklık ve kıtlık sebebiyle Resûl-i Ekrem’den dua etmesini isteyince Resûlullah da Allah’a yağmur yağdırması için dua etti. Ayrıca Hâris b. Avf’a 12, diğer heyet üyelerine de 10’ar ukyye gümüş hediye edildi (İbn Sa’d, I, 297-298; Köksal, IX, 354-356).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 200; Buhârî, “Megâzi”, 45; Vâkıdî, *el-Megâzi*, II, 443, 723-725; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 271; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 297-298; II, 118-119; Diyarbakır, *Târîhu’l-hamis*, Beyrut 1283, II, 60, 67-68; Nûreddin el-Halebî, *İnsânü’l-uyûn*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü’l-İslâmiyye), III, 186, 189; L. Caetani, *İslâm Târîhi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1925, V, 181-184; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 354-356.

HÜSEYİN ALGÜL

MÜRSEL

(المرسَل)

İsnadında, sahâbi olan râvisi veya diğer râvilerinden biri zikredilmeyen hadis.

Sözlükte “göndermek, salıvermek, bırakmak” anlamındaki *irsâl* masdarından türeyen *mürsel* kelimesi terim olarak “tâbiinden bir râvinin, kendisiyle Hz. Peygamber arasındaki sahâbinin ismini atlayarak naklettiği hadis” mânâsına gelir. Usul âlimleri ve fıkıhçıların kullanımına göre “münkatı”, mu’dal, müdelles ve muallak gibi senedinin herhangi bir yerinden bir veya birden çok râvisi düşen hadis” demektir. Sahâbenin doğrudan Resûl-i Ekrem’den değil başka bir sahâbiden duyduğu, ancak Resûlullah’tan işitmiş gibi naklettiği hadise *sahâbe mürseli*, bir râvinin, çağdaş

olmakla beraber görüştüğü bilinmeyen bir kişiden yaptığı rivayete *el-mürselü’l-hafi* denilmiş, mürsel hadis rivayet eden râvi için *mürsil*, bu şekilde rivayette bulunma eylemi için ise “irsâl” terimi kullanılmıştır.

Mürsel teriminin ilk defa ne zaman kullanıldığı tam olarak belli değildir I. (VII.) yüzyılda, fitneye sebep olan hadiselerin ortaya çıkmasından sonra hadislerin kimden alındığına dair sorular sorulup müsneden muttasıl rivayetler aranmaya başlandığına göre (İbn Ebû Hâtim, I, 28) mürselin de bu sırada ortaya çıktığı düşünülebilir. Bazı şarkiyatçıların mürselin kullanıldığı en eski kaynak olarak Müslim’in *el-Câmi’u’s-şâhih*’inin mukaddimesini göstermeleri (*El²* [İng.], VII, 631), onların isnadın daha sonraları uydurduğu şeklindeki tezlerini ispata yönelik olup senedin teşekkül tarihini geç dönemlere çekme çabalarının sonucudur. Mürsel hadisin artık arandığı tâbiin neslinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Zira âdil kabul edilen sahâbilerin birbirlerinden nakilde bulunurken sened zikretmelerine gerek görülmezken tâbiilerin hem birbirlerinden hem sahâbilerden nakilde bulunmaları hadisi kimden aldıklarını araştırmayı gerekli kılmış, onların senedde zikretmediği şahsın sahâbe olması dolayısıyla hadisçilerin kullandığı anlamdaki mürsel hadis terim anlamını ilk asrın sonlarında kazanmıştır. Mürsel hadis rivayet ettikleri bilinen ve mürsellersinin makbul olup olmadığı tartışılan meşhur hadis imamlarının genellikle tâbiin tabakası içinde yer alması da bunu göstermektedir.

Hadis kaynaklarında mürsel hadislerin varlığı ile, ilk dönem muhaddislerinden bir kısmının mürsel hadis rivayetiyle meşhur olması hadis tarihi araştırmacıları tarafından tartışılarak farklı şekillerde yorumlanmış, irsâle başvurmanın değişik sebepleri olduğu ileri sürülmüştür. 1. Hadisin kendisinden alındığı kişinin zabtı zayıf, isnada önem vermeyen biri olması gibi sebeplerle veya hadisi alandan yaşça küçük olduğu için râvinin adını gizlemek maksadıyla hadis mürsel olarak rivayet edilebilir. Ayrıca politik ve ideolojik baskılar yüzünden râvinin adı verilmeyebilir. Siyasî sebeplerle yapılan irsâlin örneklerinden biri, Hz. Ali taraftarı olan Hasan-ı Basrî’nin Hz. Ali’den duyduğu hadisleri, Emevî Valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffî’nin zulmünden çekindiği için Hz. Peygamber’den duymuş gibi rivayet etmesidir (İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, II, 266-267). 2. Hadisin meşhur veya isnadının çok olması gibi sebeplerle râvinin zikredilmesine gerek duyulmayabilir.